

Naivisten från Emsalö ställer ut i Varkaus

Skapelsens
herre
betraktar sitt
verk:
– Äsch, jag
måste ju ha
glömt att ge
den där
Putin något
förstånd!?

Målning av Stig Jansson

Redan som liten visste Stig Jansson, 86, att han ville bli konstnär. Som fyraåring tecknade han ryska bombplan som anföll hemmet i Helsingfors. I dag är han en erkänd naivistisk målare, som nu ställer ut i Varkaus och Iittala. Han är också med i en ny bok om finländska naivister som kommer till sommaren. Han besökte Thure Malmberg i maj 2022 som gjorde en liten intervju av Stig Jansson.

Stig Jansson har två hem i Borgå, vintertid på Linnankoskigatan i centrum, och sommartid på Kallvik i Orrby, där han ärvt mark.

– Jag skissar ofta på Emsalö, medan jag sedan målar färdigt i min ateljé på Linnankoskigatan, säger han.

– Jag har ibland ställt ut mina tavlor i Emsalö Byaboden, som en tid också sålde de vykort folk ville ha av mina målningar, säger han.

– För mig betyder naivismen en konstnärlig frihet, som var speciellt viktig efter det dagliga jobbet som ofta krävde exakt disciplin.

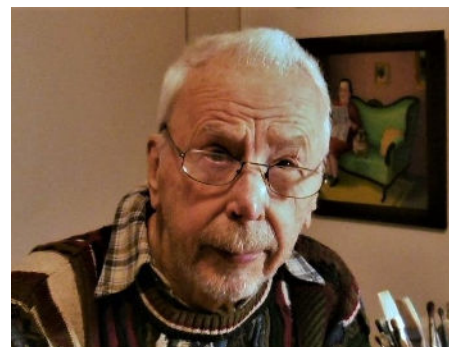
Stig Jansson och Thure Malmberg började samtidigt på den klassiska linjen i Norsen 1947, men "Stigo" visade sig ha

dyslexi, något som man på den tiden inte förstod att ta hänsyn till i skolan. Han lämnade Norsen efter några år, och kom i stället in i Fria målarskolan, där han hade Sam Vanni som inspirerande lärare och njöt av diskussionerna med bl.a. Sigrid Schauman. Sedan blev det ett långt och framgångsrikt liv som reklamgrafiker på de stora re-klambyråerna i Helsingfors.

Han är en lågmäld gentleman utan stora åthävor, och har bl.a. för gemenskapen på ön gjort viktiga insatser som grafiker för de två Emsalöböckerna. Dessutom gjorde han tillsammans med bl.a. Bertel Rosenström den Emsalökarta över gamla namn på ön enligt läget 1936 som också säljs i Byaboden.

För en större publik har han gjort en fin barnbok, Resan till Borgå, på tre språk. Glada, naivistiska teckningar i härliga färger gör fin reklam för läsare i alla åldrar att ta tåg eller båt till skaldestaden.

THURE MALMBERG, VARLAX

Stig Jansson

Här blåser energi, men möllor kommer inte, åtminstone än

På Finska viken utanför Emsalö finns goda platser för vindkraftverk enligt forskning som SYKE (Finlands miljöcentral) gjort och som publicerades i januari 2022. Men inte kommer möllorna hit så där bara när Försvarsmakten är emot det. Ifall inte världen och/eller tekniken ändrar.

Bild: Hyötytuuli.fi

Vindkraften behövs när Finland förbundit sig att bli kolneutralt till år 2035. Vindkraftbolagen söker efter platser på havet då placeringen av vindkraftverk på land är, som man säger det, utmanande. För Borgå skulle byggandet av vindkraftverk både till lands och till sjöss vara en lottovinst i form av fastighetsskatt.

På de bästa havsområdena är vindkraftproduktionen lönsam då det är lättare att bygga vindmøllor ute på havet utan större olägenheter för övrig näringsverksamhet, människor eller havsnaturens mångfald påpekar SYKE i sin forskning. Dessa havsområden finns utmed hela den finska kusten.

SYKE har i sin kartläggning tagit fram både bra havsområden och sådana där vindkraftverken kan förorsaka kontroverser. Söder om Emsalö finns båda.

Jämsides med behovet av vindkraft har i kartläggningen också beaktats naturvärdena. Värderingen baserar sig på en inventering av den marina undervattensnaturens mångfald (VELMU-programmet) enligt data från insamlade observationer. Materialet omfattar alger, vattenväxter och ryggradslösa djur samt sällsynta och ekologiskt viktiga arter och naturtyper. Därtill beaktades enligt SYKEs artikel på sin hemsida, förökningsområden för kända fiskar, fåglarnas flyttningsrutten och till exempel havsörnarnas häckningsplatser.

Icke lämpliga, kontroversiella områden söder om Emsalö har utmärkts speciellt där tankerfartygen rör sig men

också rörande viktiga fiskeri- och utfärdsområden, Naturaområden samt skyddsområden för sälarna.

De bästa platserna söder om Emsalö finns långt ut till havs vid Borgåfyrén ända ut till södra havsgränsen. Det hör till de mest blåsiga områdena i Finska viken. Men också alldeles nära Emsalö har utmärkts några bra men små platser. Till exempel mellan Havsudden och Fåfångholmen, öster om Kalvön och vid Buskören mitt emot Sköldviks oljehamn har ansetts som lämpliga platser (se bilden).

Annars är huvudfarleden som leder till Sköldvik och farledens sidoområden ställen där det inte lönar sig att bygga vindkraftverk för det skulle leda till konflikter med, förutom fartygstrafiken, också med naturvärden och fiskeriet. Till sådana för naturvärdet viktiga platser söder om Emsalö är bland annat området mellan Örskar och Kalkskär (Larsskären), söderut området kring Kölhällarna samt därifrån österut området mellan Storgundet och Sandkallan.

Så här i teorin. I praktiken blir nog landskapet i hela Finska viken och därmed utanför Emsalö utan vindkraftverkspark, åtminstone i detta skede. Försvarsmakten torpederar det uppger en central forskare som deltagit i vindkraftundersökningen för Emsalö-bladet. En försmak har redan fått när Försvarsmakten inte gav lov för Suomen Merituuli Oy att bygga en vindkraftspark

med 60 möllor i Ingå-Raseborg skärgården.

Vindkraftverkens rotorerna förorsakar olika sorts störningar för radar-bevakningen. Finska viken med sina grund och bankar långt ut till havs och sina hårda vindar kunde vara ett mycket bra område för vindkraft. Betydande elanvändare är också nära. Men Finska viken är alltför central för gräns-bevakningen och deras radar. Därför kommer vi knappast att se möllor här på havet, uppskattar Emsalöbladets källa.

Men tekniken kan i stället ändras, och plötsligt har också NATO kommit med i bilden. Både radartechniken och möllornas konstruktioner kommer att vidareutvecklas.

I YLES nyheter 27.5.20220 tror LUT-universitetets (Lappeenranta-Lahden teknillinen yliopisto) forskningschef Petteri Laaksonen att nya tekniska lösningar kan tas fram för parallell användning av vindkraftverk och radar-bevakning. Finlands NATO-medlemskap kan kanske ändra på situationen när USAs och Sveriges luftområdesbevakning kan vara till stöd, åtminstone under en krissituation. Detta bedömer forskningschef Laaksonen i nyhetsartikeln som berörde närmast Östra Finlands vindkraftverksplaner.

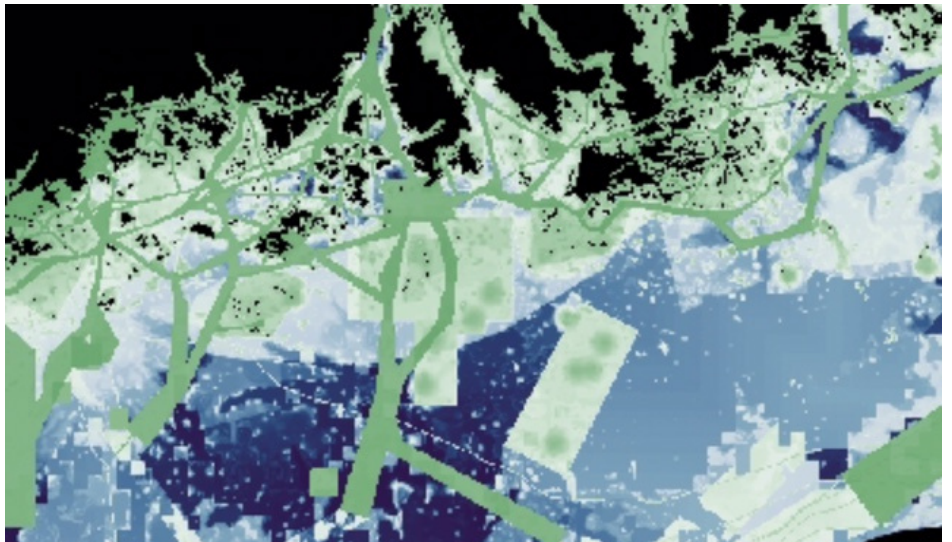
Södra grannen Estland har redan beställt två nya teknikens radar, en vid flygbasen Ämari sydväst om Tallinn och nära Finska viken. Deras skyddsområde är endast 15 km när man i Finland vill ha

40 km mellan möllor och radar.

I nyhetsartikeln är ingenjör Jussi Karhila som ansvarar för vindkraftfrågorna i Forsvarsmaktens Huvudstab tveksam. Han anser att ett skyddsområde på 15 km är "rätt så otroligt". NATO samarbetet utreds som bäst, men Karhila uppskattar att den territoriella radarbevakningen under fredstid sköts skilt av varje medlemsland.

På Emsalös havsområden ser vi knappast några vindkraftverk förrän vi lever i en helt annan geopolitisk tid. Östra grannens "militära specialoperationer" ger liksom inte en tro på snabba förändringar i behovet av gränsbevakning!

TAPANI MANSIKKALA,
översättning BEBBE NYBERG

Ju mörkare blå färg desto bättre plats för vindkraftverk. Grönt visar farledsområdena, ljusgrönt områden som ska skyddas. Bildkap från kartan i SYKEs utredning om vindkraft.

Några vägnamn på Emsalö

När Borgå landskommun fusionerades med Borgå stad skulle alla vägar på Emsalö få namn och översättas till finska. Namnen och översättningarna på vissa vägar förorsakade förvirring och Emsalöbornas och namnexpertisens råd beaktades först när konstigheterna togs upp till offentlig debatt.

När dåvarande Borgå landskommun för snart 25 år sedan skulle få sina vägar lagenligt namngivna tillsatte kommunfullmäktige en namnkommitté för att utarbeta förslag till vägnamn. Om jag kommer rätt ihåg var det alla vägar längs vilka det fanns minst tre bofasta invånare som skulle namnges. Sedan kom kommunsammanslagningen med Borgå 1997 och efter det skulle alla vägnamn igen gås igenom och översättas. I den vevan grundades Emsalö Byråd för att vara en kontaktorganisation mellan Emsalöborna och myndigheterna när det kom fram att vissa Emsalövägar begåvats med synnerligen dåligt översatta namn.

I direktiven sades klart ut att det i en kommun inte kunde finnas flera vägar med samma namn, vilket är förståeligt med tanke på att post och räddningsfordon skall hitta fram. Därför kunde exempelvis bara en väg få namnet Skogsvägen eller Sandviksvägen, fastän det på området finns många Sandvikar till vilka det går en väg, liksom också antalet skogsvägar är stort.

Särpräglade namn

Många vägar hade namn från tidigare, i allmänhet namn som använts i århundraden. Ofta är det frågan om vikar, uddar, ängar och fält, skogar och berg som gett namn åt vägen. Där det inte fanns namn från tidigare, eller där namnet sammanföll med redan upptagna, gällde det att hitta på nya. Därför finns det vägar med särpräglade namn, som fått utomstående och kanske också en del här bosatta ett förundrat höja på ögonbrynen.

I norra delen av ön har vi till exempel **Kallusvägen**, som namngetts efter en av personerna som var bosatt vid vägen. I närheten finns **Myaskivägen**, som härrör från ett gammalt namn av ovisst ursprung på en stig som gick längs öns östra strand från Orrby till Emsalö by.

Friarstigen gav namn

I Bengtsby fäster man sig vid **Mågvägen**, som tar upp namnet på den stig som av gammalt gick på sidan av bybebyggelsen och som sades vara nyttjad av gossar på friarfärd som inte ville ge sig till känna för intresserade personer (läs; byns skvallertanter). Här har vi också nyskapelsen **Smälängsvägen** som fått ersätta det gamla namnet Långtåget, också kallat Långängståget, troligen för att det namnet var upptaget på annat håll. Och **Bengtsbyvägen** kallades förr för Nygrannståget.

I Varlax kan vi exemplifiera med Fiskars-torpsvägen som blev gällande i stället för just Sandviksvägen, vilken fanns på annat håll. Det av kommittén föreslagna Boviksvägen ansågs med rätta missvisande eftersom vägen i så fall skulle ha fått sitt namn efter platsen där den började och inte dit den ledde. Vägen slutar vid en plats där markägarna på 1920-talet byggde en liten koja som de kallade Fiskartorpet. I synnerhet för huvudstadsbor är det dock naturligt att namnet leder tankarna till ett något större etablissemang i stadsdelen Munksnäs.

I samma trakter har vi nyskapelsen **Bredviksvägen**, som onekligen fyller ett behov, även om man också här kan konstatera att namnet utgår från ett tänkt namn på bukten där den börjar och inte dit den leder, och det vill säga Boviksängen. Slutligen har vi nått fram till min egen väg, **Estgubbens väg**. Också det är ett påhittnamn, som tillkommit för att något självklart naturnamn inte gick att finna. Vid vägens slut bodde under 1800-talet och början av 1900-talet gubbar som antingen själva var estländare eller vars förfäder var det.

Inga experter

Till medlemmar i vägnamnskommittén utsågs förtroendevalda kommunmedlemmar, men ingen av dem var expert på namn, allra minst på namngivning av vägar. Försiktiga framstötter gjordes om att kommittén skulle

vända sig till dåvarande Institutet för de inhemska språken, som hade till uppgift just att bistå med expertis i dylika fall, och som anlätades av de flesta kommuner. Detta ansågs dock av tongivande inom kommittén som onödig byråkrati och kanske en kostnadsfråga, varför man beslöt att lita till sitt eget kunnande.

Därför var det inte förvånande att resultatet blev ett antal grodor när det gällde översättningen av några namn. Så tolkades namnet **Rörviksvägen** som härrörande från ett vanligt rör, varför översättningen blev Putkilahdentie. I själva verket torde det vara (vass-)rör eller rör som gett viken dess namn. Också begåvades vi till en början med Mutalahdentie för **Dyviksvägen**. Dyviken betyder emellertid Djupviken. Den finska formen Mutalahdentie ändrades därför till Syvälahdentie, liksom Putkilahdentie ändrades till Solvikintie / **Solviksvägen** och dess förgrening till Rörvikintie / Rörviksvägen, efter det rabalder det väckte i tidningar och andra medier då misstagen blev offentliga. Några andra missvisande översättningar ändrades samtidigt.

BERTEL ROSENSTRÖM

IN MEMORIAM

Astrid Birgitta (Bitta) Nyberg, f. Perander

Den 6 mars 2022 avled Bitta i Sibbo av sviterna efter en snabbt framskriden sjukdom. Hon skulle ha fyllt 81 år den 11 mars.

Uppträdande på Midgård sommaren 2021. Bild: Bebbe

Bitta hade ett rikt och mångsidigt liv på många sätt och alltid många järn i elden. På Emsalö är hon bl.a. känd för återupplivandet av gamla lokala visor. Hon föddes i Helsingfors i en familj med fyra barn, bodde som krigsbarn i Österbotten och studerade i Åbo, landade sedan med sin make och familj i Västerskog i Sibbo och senare i Söderkulla. Också ett år i Pittsburgh med familjen rymts med.

Under hela hennes liv var Emsalö henne oerhört kärt. Hon tog ofta fram att hon bott i alla fyra av Emsalös byar, först som sommargäst i Emsalö by och Orrby där föräldrarna hyrde stuga och sedan i Bengtsby där föräldrarna köpt lägenheten Skogsborg, granne med Björklunds varv. Hon gick också en tid i Bengtsby folkskola när mamma Atti Perander på hösten ville förlänga vistelsen på Emsalö. Till Varlax kom hon när hon gifte sig med Bebbe Nyberg och familjen byggde stuga

mittemot Havsudden. Där fick hon leva nära naturen, nära havet, nära fåglarna hon kunde alla namn på och framför allt nära familj, släkt och vänner.

Musiken blev en viktig del av Bittas liv. Under studietiden i Åbo hörde hon till Florakören och var med i uruppförandet av Carmina Burana tillsammans med Brahe Djäknar.

Efter året i USA gick hon på musiklinjen i Lärkkulla, började sjunga och spela gitarr. Hon kom i kontakt med Sibbos mästerspelman Sven-Runar Wiik och började skriva texter till hans spelmansmusik vilket resulterade i en CD-skiva **"Kom vandra..."** 1997. Bitta uppträdde med sina sånger många gånger på stämmor och sammankomster tillsammans med Sibbo spelmannslag och med Harry Stenfors bl.a. på folkmusikfestivalen i Kaustby.

I något sammanhang råkade Bitta på visor från Emsalö, upptecknade på 1920-talet. Det fick henne att aktivt börja leta efter gamla Emsalövisor i folkkulturarkivet. Sedan ville hon lära dem vidare till andra vilket var en verklig kulturgärning. Tillsammans med Synne Jern hittades mera material i Sibbo hembygdsförenings arkiv och många av visorna dokumenterades på en ny CD-skiva **"Visorna vandrar"** 2005.

För att sprida de gamla pärlorna höll Bitta och Synne många viskurser och visstugor allt från Helsingfors till Lovisa. På Emsalö hann visstugan på Midgård bli tradition (2004 – 2015) och samlade ofta många sångare. Andra uppträdande förekom i hela Svenskfinland och igen på folkmusikfestivalen i Kaustby. Alla de visor som Bitta under många år lärde ut på viskurserna i Sibbo och i stugan på Emsalö bandades vid terminens slut och skickades till Folkmusikinstitutet.

Under 10 års tid en vecka under sommaren hade Bitta möjlighet att hyra Tove Janssons stuga på Klovharun. De fem första åren med en författarvän och de senare med Synne. Där fanns lugn och ro att koncentrera sig på texter och melodier vilka Bitta lärde sig otroligt snabbt. Där gav roddturer, olika holmar och "Måsar som hoppar på koppark" inspiration till vistexter (se artikel i Emsalöbladet 2018).

Visvänner söker sig till varandra så därför engagerade sig Bitta i Visans Vänner i Östnyland under flera år. För Bitta var musiken en betydelsefull del av hennes liv och hon ville att man verkligen skulle lyssna till orden. Genom visornas melodier och ord, kunde Bitta förmedla både tradition, historia och känslor för åhöraren.

Att sitta sysslös var inget alternativ för Bitta. Hon sydde, vävde mattor och väggbonader, stickade vantar och sockor ända in i det sista. Bitta var många år ordförande för Gumbostrand – Simalö Marthakrets. Då startade hon en syklubb för lapptäcksteknik. Otaliga lapptäcken, både stora och små, komponerade hon i vackra färger förutom en mängd andra såsom väskor av gamla farmare. Lapptäcksklubben höll också en gång ett veckoslut i datastugan på Midgård.

Som Martha tog Bitta initiativet till en mycket omtyckt och välbesökt Psalmkväll varje höst i Söderkulla med kantor Dag-Ulrik Almqvist. På Emsalö var hon flera år styrelsemedlem i Emsalö Kapellförening.

Bitta hade många vänner. Var hon än bodde, rörde sig och vad hon än tog del av, skapade hon vänskapsband. Och hon vårdade sig om dem. Hon höll kontakt och hon njöt av att få umgås och vara social. Bitta sörjs av sin man, tre barn och sex barnbarn samt stor släktkrets och många vänner. Saknaden är stor och Bitta lämnar ett stort tomrum efter sig.

BEBBE NYBERG, SYNNE JERN

Lapptäcke av Bitta Nyberg. Bild: Synne

*Tack Bitta för dina visstunder som hann bli många.
Orden i visorna de flestas intresse nog fånga.*

Extremt åskväder på Emsalö i juli 1921

Här är en kria som Mikael Gyllenberg skrev till Borgåbladet för snart hundra år sen. MG var jämte sina föräldrar och syskon sommarboende hos Johanssons i Edesviken i Varlax (i Bertel Rosentröms "gamla byggning"). Han var senare lektor i matematik i olika svenska och finska skolor i Helsingfors och bror till bland annat religionsprofessorn Rafael Gyllenberg, och far till Henrik Christiernins första hustru Magdalena, död sen något år. – Man noterar hans tidstypiskt snirkliga språk som i viss mån förlängsammars läsningen. Det fanns nog extrema "väder" förr också. Bertel Rosenström.

Bbl 15.7.1921: Från Emsalö - Svåra härjningar av åskvädret i tisdags.

Det starka åskväder som trots den kyliga väderleken gick längs havsbandet från väster till öster tisdagen den 12 juli på morgonen och som nådde detta ölands sydända omkring kl. 1/2 5, tedde sig på ett sådant sätt och lämnade sådana märken efter sig, att det förtjänar annoteras.

Man väcktes inemot den sagda tidpunkten av här vid havsbandet så mäktiga och långdragna rullningar ut över havet. Det var en majestätisk, i oavbrutet crescendo och decrescendo fortlöpande, ständigt tillväxande naturmusik, som kulminerade i en öronbedövande knall, samtidigt med blixten, som genom sitt lufttryck nära nog slungade människor ur deras bäddar, ryckte upp dörrar o.s.v. Det är synbarligen denna urladdning, som lämnat anmärkningsvärda spår efter sig i den omgivande naturen.

Å Havsudden, sydkustens yttersta utsprång åt väster, vars byggnader vila på berggrund, gjorde urladdningen sig starkt kännbar. De i huvudbyggnaden löpande telefontrådarna brunno av på tvenne ställen i tamburen, bildande eldslågor, som på trenne ställen svedde väggen, fyllande tamburen med rök, och som måhända kunnat få större dimensioner om icke villans invånare snabbt skyndat till. För lektor Nyberg som befann sig i ett rum invid, tedde sig samtidigt inne i rummet ett ljussken, liknande en eldkula om ca 15 cms omkrets.

Omkring 2 km från Havsudden mot öster, halvvägs mellan de cirka 1/2 km från varandra liggande Edesvik och Lervik, slog blixten ned med ett eftertryck, vars märken förtjänar att beskådas. På detta ställe befinner sig en starkt sluttande, skogbevuxen kullerstensbacke, som cirka 89–100 m från östra stranden kulminerar i en kal

bergshympel, omgiven av höga granar. I en av dessa slog blixten ned, dock utan att splittra den. Men nedkommen till roten, som noggrant putsades, rev den upp marken däromkring och delade sig sedan i två särskilda, synbarligen vattenådrorna åtföljande strålar vilkas verkningar äro underbara.

Längs hela den långa sträckan ned till stranden är den stenbundna marken upplöjd som med den starkaste maskin. Allt, som låg i vägen, stenar, stubbar, träd har skoningslöst vräcks undan och grus och mossor kastats upp i omgivande träd. På ett ställe har blixten mött ett underjordiskt klippusprång av fastare slag. Detta splittrades skoningslöst, och större och mindre delar kastades vitt omkring, ända till ett tiotal meter.

På ett annat ställe har strålen gått under stenblocken, för att några meter längre fram åter fortsätta sitt plöjningsarbete. Även nere vid vattenbrynet har en stråle lyft en stor sten, som legat i dess väg, och slungat den ett gott stycke åt sidan. Den andra förgreningen tycks ha rusat

upp i en helt nära stranden befintlig gran, som visar en djup spiralformig upprispning om 3 cms bredd till en höjd av 5–6 meter. Vart denna stråle sedan tog sig väg har icke kunnat utrönas.

Men icke nog härmed. Alldeles invid Lervik fiskeläge av sommargäster bebodda stuga stå två telefonstolpar. I toppen av den ena stolpen slog samtidigt en blixtned, inträngande till mitten och löpande en meter nedåt. Där mötte den järntrådsstaket, smälte dess öglor, gick ned längs detta, bräckande den i en sten fastgjorda järnbulten och sedan uppenbarligen försvinnande.

På grund av åskvädret, som resulterade i ett par dagar räckande ursinnig höstlig nordväststorm med regnbyar och 8–10 grader värme i luften och 10–11 grader i vattnet, äro alla telefoner försatta ur funktion. Ända i en gård i Varlax by, ca 4 km härifrån, lära, enligt utsago, telefontrådarna ha avbränts såsom på Havsudden och batterierna förstörts. Ett slut på det fortfarande rådande höstvädret väntas intensivt.

MG

Ett stort tack till Per Spakis Stiftelse som möjliggjort utgivningen av Emsalöbladet

Utgivare: Föreningen Emsalö Byråd rf
Redaktion: Bebbe Nyberg
Layout Lisa Hannelius
Översättning: Tapani Mansikkala